
Jyrki Männistö

Avustuksia yleisistä varoista. Valtiota vaadittiin oppikoulujemme kasvavien kulujen maksajaksi maailmansotien välisenä aikana

Lähtökohta

Ensimmäisen maailmansodan syttyminen kesällä 1914 muutti myös Suomen talouselämää ja itsenäisyyspyrkimyksiä, vaikka maamme ei ollutkaan taistelutanner ennen vuotta 1918. Vielä vuonna 1913 Venäjä ja Saksa olivat tasavertaisia kauppakumppaneitamme ja Iso-Britannia heti näiden jälkeen. Venäjältä tuotiin ennen muuta halpaa viljaa ja Saksasta sekä Britanniaasta polttoaineita (mm. kivihiiltä). Venäjälle veimme lähinnä voita (jopa 20 % vientitulosta), Saksaan ja Britanniaan puolestaan rahdattiin suuria määriä puu- ja paperiteollisuustuotteita. Sota lopetti Suomen kaupan Saksan ja Britannian kanssa meriteiden sulkeuduttua.

Venäjän kanssa kauppa kuitenkin monipuolistui ja kasvoi. Venäjä joutui hankkimaan autonomiselta alueeltaan Suomesta sotaväelleen tarvikkeita ja aloittamaan linnoitustyöt (vallihautojen rakentamisen), koska potentiaalinen maihinnousu ja eteneminen pääkaupunkiin Pietariin uhkasi maamme kautta. Sota-ajan talouden rajoitukset vaikuttavat yleensä tavallisen kansalaisen elämään. Silloinkin hinnat nousivat tavarapulan vuoksi, mutta palkat eivät pysyneet samassa suhteessa perässä. Reaalipalkat vielä nousivat Suomessa sodan alkuun mennessä yli 11 %, sodan loputtua niiden arvo oli laskenut 34 %.

Venäjän tsaarin Nikolai II:n sotatoimet eivät sujuneet suunnitelmien mukaan, mikä lisäsi hänen vastustajiensa suosiota. Maaliskuun

alussa 1917 sosialistit ja liberaaliporvarit syrjäyttivät hänet, mutta jatkoivat sota. Voitot eivät kuitenkaan lisääntyneet eikä kotirintaman tilanne helpottunut. Ääri vasemmiston bolševikit onnistuivat lopulta kaappaamaan vallan Venäjällä marraskuun alkupäivinä 1917. He pitivät lupauksensa sodan lopettamisesta aselevolla Saksan kanssa maaliskuussa 1918, mikä sai suuren osan kansaa luottamaan heihin. Suomikin sai tilaisuuden julistautua 6.12.1917 itsenäiseksi, mihin ei täysin uskottu päätellen sanomalehtien vaatimattomasta kirjoittelusta. Itsenäistymisen jälkeen Suomi alkoi hankkia tunnustusta muilta valtioilta.

Autonomiamme kahden viimeisen vuosikymmenen aikana Venäjä pyrki vahvistamaan otettaan Suomesta niin sanotulla sortopolitiikalla. Tämän vuoksi yhteiskunnalliset uudistukset jäädytettiin, mikä seurauksena mm. kansakoulun oppivelvollisuus ja oppikoulujen opetussuunnitelmareformit jäivät toteutumatta. Maaseudun torppareiden ja tilattomien huonon aseman korjaaminen oli jäänyt kesken. Lisäksi kysymykset itsenäisen Suomen vallanjaosta johtivat vuoden 1918 katkeraan sisällissotaan ja epäonnistuneeseen kuningasvaltakokeiluun. Poliittinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne oli todella vaikea koulu-uudistusten virittämiseen.

Suomalaiset totutettiin jo Ruotsin vallan ajasta lähtien ns. oikeusvaltion kansalaisiksi. Itsenäistynyt maamme jatkoi luonnollisesti tarpeelliseksi osoittautunutta käytäntöä laatimalla valtiosäännöksi tasavaltalaisen hallitusmuodon kesällä 1919. Tämän jälkeen oli kivuttomampaa alkaa toteuttaa muita välttämättömiä lakeja. Esimerkiksi maaseudun maattomia rauhoitettiin jo syksyllä 1917 aloitetulla torpparivapautuksen toimeenpanolla, varakkailta ryhdyttiin keräämään enemmän varoja valtiolle progressiivisella tuloverolla, lapsille ja nuorille luotiin aiempaa turvatumpi tulevaisuus säätämällä oppivelvollisuus ja lisäämällä valtion tuella yksityisiä oppikouluja.

Eräs tapa tutkia koulupolitiikan muutoksia on seurata poliittisen lehdistön kannanottoja halutulla aikavälillä. Itsenäisen Suomen kaksi ensimmäistä rauhanomaista vuosikymmentä on erinomainen aikaväli tarkastella median vaikuttamisyrityksiä yhteisen instituution, oppikoulun, tarpeellisuudesta koko maan kannalta. Sanomalehdistö oli jo

vakiinnuttanut asemansa yhteiskunnallisena instituutiona. Sanomalehtien lukijakunta kasvoi entisestään kansakoulujen ja oppikoulujen lisääntymisen mukana. Painetulla sanalla ei ollut vielä todellisia sähköisiä kilpailijoita, sillä vasta vuonna 1926 aloittanut Suomen Yleisradio ei pystynyt palvelemaan samaa määrää tiedonhaluisia kuin lehdistö. Radiovastaanottimien korkea hinta ja suppea ohjelmatarjonta rajoittivat kuuntelijamääriä.

Oppikoulujen valtiollistaminen

Yksityisten oppikoulujen määrä lisääntyi itsenäistymisen jälkeen, sillä autonomian ajalta tuttu byrokratia yksinkertaistui. Koulun perustamiseen tarvittiin vain valtioneuvoston lupa (Männistö 2008,77). Monet koulut aloittivat ilman vakaata taloudellista pohjaa. Maailmansota ja sen jälkeinen inflaatio olivat sotkeneet kansantalouttamme ja aiheuttaneet kouluille talousongelmia. Yksityiskoulujen valtionapua oli vuodessa vain 4000 markkaa luokkaa kohden (noin 1470 euroa vuoden 2015 rahassa, 2 h + k:n kuukausikeskivuokra noin 430 euroa) ja rinnakkaisluokkien osalta 3500 markkaa (nykyrahassa noin 1280 euroa).

Valtio ryhtyi korjaamaan oppikoulujen taloutta. Uudet yksityiskoululait saatiinkin valmiiksi jo vuonna 1919. Luokkakohtainen valtionapu nousi nyt maksimissaan 8000 markkaan (nykyrahassa noin 3320 euroa) ja rinnakkaisluokka sai 6500 markkaa (nykyrahassa noin 2700 euroa). Kahdella alimmalla luokalla piti olla vähintään 40 ja lukioluokalla 10 oppilasta. Pääkaupungin yksityiskoulut hyötyivät kalliille paikkakunnalle maksetusta korkeammasta valtionavusta, mikä loi jatkuvasti eriarvoisuutta maaseutu- ja kaupunkikoulujen välille jopa kahden nuoremman lehtorin vuosipalkan verran. (AsK 1919 n:o 26 s. 19 ja n:o 30, 5.3.1919 s. 7–8, ks. myös HS 30.3.1919, Kiuasmaa 1982, 220–221).

Valtiota tarvittiin kipeästi uusien koulujen perustamiseen ja ylivielkaantuneiden yksityisten oppikoulujen haltuun ottamiseen. Maamme kieliryhmät katsoivat, että valtiollistamissuunnitelmat suosivat vastapuolta. Etenkin mielipidevaikuttajat, sanomalehdet, vetosivat

kannanotoillaan oman kieliryhmänsä heikkoon asemaan toiseen väestöryhmään verrattuna sekä myös oikeudenmukaisuus- ja tasavertaisuusperiaatteeseen.

Ruotsinkielinen Hufvudstadsbladet katsoi alkuvuodesta 1921 kouluhallituksen tekemän valtiollistamisselvityksen suosivan suomenkielisiä, koska nyt aiottiin valtiollistaa vain yksi ruotsinkielinen lukio ja keskikoulu (Hangan keskikoulun jatkoluokat, Pietarsaaren keskikoulu) ja kymmenen suomenkielistä oppikoulua (lähinnä rannikkokaupunkien kouluja Tornioista Viipuriin saakka) ja perustaa neljä uutta valtion oppikoulua. Lehti perusteli mielipiteitään ruotsinkielisten valtionkoulujen alemmilla kustannuksilla ja vain muutamaa prosenttia suuremmilla valtionavuuilla, kun näitä verrattiin suomenkielisten yksityiskoulujen vastaaviin oppilaskohtaisiin tukiin. Sitä paitsi ruotsinkieliset maksoivat Hufvudstadsbladetin mukaan suhteessa enemmän valtionveroja kuin suomenkieliset, ja siksi heidän pitäisi saada vastaava osuus myös koulutustarpeesta (Hbl 14.1.1921). Helsingin Sanomat katsoi ruotsinkielisen lehden perustavan kannanottonsa siihen, että suomenkieliset tavoittelivat lisää enemmistökielisiä oppikouluja, koska suomea äidinkielenään puhuvaa väestöä oli moninkertainen määrä ruotsinkielisiin verrattuna. (HS 19.1.1921). Edistyspuoluelainen Helsingin Sanomat ei kirjoittanut kuitenkaan mitään oppikoulujen taloudesta, mikä viittaa lehden haluun säästää oman puolueen ministereiden suurinta ryhmää.

Ruotsinkieliset saivat vahvistuksen näkemyksilleen suomenkielisten koulujen suosimisesta, kun valtioneuvosto oli tukenut Lavian yhteiskoulua, vaikka säädetty toimintakarenssiaika ei ollut vielä kulunut umpeen. Sen sijaan Uudenkaarlepyyn ruotsinkieliseltä yhteiskoululta oli evätty vastaava avustus (Hbl 30.1.1921).

Valtio oli sitoutunut menoja kasvattaviin koulupoliittisiin hankkeisiin, nimittäin yksityisoppikoululaki astui voimaan vuonna 1920 ja oppivelvollisuus alkoi seuraavana vuonna. Kaksi uutta yksityistä yliopistoa, vuonna 1917 perustettu Åbo Akademi sekä vuonna 1920 perustettu Turun Yliopisto, vahvistivat akateemista opetusta. Hufvudstadsbladet katsoi, että nämä ratkaisut tehtiin liian nopeaan tahtiin taloudellisiin ja henkisiin resursseihimme nähden. Uusia valtio-

napuja vieviä yksityisoppikouluja syntyi joka kylään, mikä puolestaan suurensi pulaa pätevistä opettajista. Lehden mielestä vakiintuneet koulut riittäisivät koulutustarpeen tyydyttämiseen. Jos yksityiskouluja olisi vähemmän, niin valtio voisi täyttää sivistysvajeen perustamalla kunnan kouluja, joihin saataisiin pätevät opettajat. Pääkaupungin sanomalehdet, Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi, olivat Hufvudstadsbladetin mukaan samaa mieltä kuin se itse. Ne pitivät maaseudun ammattikouluja parempana opetusvaihtoehtona kuin oppikouluja (Hbl 27.8.1921).

Kaupunkilaislapset olivat innokkaita aloittamaan oppikoulun, mutta uusienkaan koulujen perustaminen ei riittänyt avaamaan ovia kaikille lapsille. Varsinkin valtionkoulut olivat suosittuja alhaisten (jopa 3–4 kertaa edullisemmat kuin yksityiskouluissa) lukukausimaksujen vuoksi. Hufvudstadsbladet kertoo, kuinka molempien kieliryhmien koulut olivat joutuneet perustamaan rinnakkaisluokkia ja vuokraamaan tiloja yksityiskouluilta. Lehti vaatikin perustamaan uusia valtionkouluja. Mutta tilannetta oli pahentanut se, että valtion niukassa koulubudjetissa oli vähennetty n. 20 %:lla korjausmäärärahoja. Tämä ei lehden mielestä antanut hyvää kuvaa Suomen kulttuurista (Hbl 24.9.1922 pk = pääkirjoitus, kirj. V. T. R. = V. T. Rosenqvist, kouluhallituksen ruotsalaisen osaston päällikkö 1920–1923, Hbl 7.2.1923).

Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat olivat samaa mieltä kuin Hufvudstadsbladet valtion tiukasta koulubudjetista. Uusi Suomi piti oppikoulujen liian täysiä luokkia ja yksityiskoulujen taloudellista ahdinkoa hätätiloina, jotka vaativat valtion auttavaa kättä. Etenkin Kristiinankaupungin, Porvoon ja Rovaniemen suomalaiset yhteiskoulut olivat vaarassa joutua lopettamaan toimintansa, koska hallitus oli jättänyt niiden valtiollistamisen pois budjetistaan. Suomenkieliset lehdet olivat erityisesti huolissaan ruotsinkielisten silmätikuksi joutuneesta Kristiinankaupungin yhteiskoulusta, jolta ruotsinkieliset olivat poistaneet kunnanavustuksen. Koulu oli ainoa suomenkielinen yhteiskoulu koko laajan Suupohjan alueella, minkä vuoksi se ansaitsi valtiollistamisen. Koska hallitus kieltäytyi auttamasta ylivelkaantuneita yksityisoppikouluja, niin nämä pyrkivät vaikuttamaan suoraan

kansanedustajiin. Koulujen lähetystöt vierailivat eduskuntaryhmien puheilla kertomassa koulujensa valtiollistamisen välttämättömyydestä. (US 1.11.1923, HS 2.12.1923.)

Seuraava kouluhallituksen viisivuotissuunnitelma v. 1925–1929 valmistui keväällä 1924. Se käsitteli yksityisoppikoulujen valtiollistamista ja uusien perustamista. Hufvudstadsbladet tervehti suunnitelman valmistumista ilolla. Kuitenkaan sen sisältö ei lehteä tyydyttänyt, koska ruotsinkielisten oppikoulujen rahoitusta oli supistettu ja koska kouluhallituksen suomenkielinen osasto oli laskenut rahoitusmenoja kieliryhmien väestömäärien mukaan, mutta ruotsinkielinen osasto ei. Vuodesta 1918 ruotsinkielisiä kouluja oli valtiollistettu vain kolme eli 16 luokkaa, mutta suomenkielisiä kouluja 16 eli 97 luokkaa, joten kielivähemmistö ei ollut saanut suhteetonta etua. Lisäksi lehti piti aluepoliittisesti välttämättömänä uutta valtiollistamissuunnitelmaa vuosina 1925–1929, joka koski ruotsinkielisten rannikkokaupunkien (Pietarsaaren, Kristiinankaupungin, Hangon ja Loviisan) neljää elinvoimaista oppikoulua (Hbl pk 27.3.1924, kirj. V. T. R.).

Vajaan kahden kuukauden kuluttua lehti kertasi edellä mainittuja faktoja ja lisäsi kouluhallituksen suomenkielisen osaston esittäneen vain kolmen ruotsinkielisen ja peräti 27 suomenkielisen oppikoulun valtiollistamista. Pietarsaaren ruotsinkielisen yhteiskoulun valtiollistamista myös myöhennettäisiin. Hufvudstadsbladet arveli, että suunnitelmiin vaikuttivat aitosuomalaisen politiikan nousu ja edistyspuolueen puoluekokouksen 24.4.1926 tekemät päätökset. Edistyspuolueen mielestä kieliryhmien oppikoulujen lukumäärän tulisi vastata väestömäärän suhdetta ja ruotsinkielisiä oppikouluja ei pitäisi valtiollistaa eikä uusille ruotsinkielisille yksityisoppikouluille antaa valtiontukea. Lehti sanoi kouluhallituksen puolueuskollisten virkamiesten toimivan yhteistyössä Suomalaisen edistyspuolueen kanssa (Hbl 18.5.1926).

Oppikoulujen valtiollistamisen taustalla olleet kieli- ja puoluenäkemykset eivät aiheuttaneet enää 1930-luvun alussa repiviä erimielisyyksiä, vaan pula-ajan aiheuttamat pakolliset valtion määrärahojen supistukset veivät huomion. Valtio ei voinut nyt perustaa uusia oppikouluja eikä laajentaa entisiä puhumattakaan yksityisoppikoulujen ottamisesta hallintaansa. (HS 5.9.1931)

Svenska samskolan i Kristinestadin valtiollistamisen käsittelykin siirtyi vuoden 1936 loppupuolelle. Ilkka ihmetteli toimenpidettä, koska kummankaan kieliryhmän kouluja ei ollut otettu valtion haltuun ja koska ruotsinkielisellä väestöosalla on suhteellisen paremmin valvotut etuudet tälläkin alalla kuin suomenkielisillä. Lehti piti parempana viedä tämä asia hallitukseen, ettei valiokunnan toiminta johtaisi ”kurittomuuteen” (Ilkka 1.11.1936). Ilkka vaati siis hallituksen saavan vaikuttaa valtiollistamisen sisältöön ennen eduskunnan sivistysvaliokunnan ratkaisua. Tämän kannanoton ymmärtää, koska maalaisliittolaisessa Kyösti Kallion hallituksessa oli yhdeksän oman puolueen ja kaksi edistyspuolueen ministeriä sekä kaksi ammattiministeriä (VP 1936 ptk II 8.12.1936 s. 910, Männistö 2013, 55). Kallion vähemmistöhallituksella oli vain 70 kansanedustajan varma tuki takanaan. Sen oli toimittava yhteistyössä eduskunnan monien puolueiden kanssa, ettei eduskunnan enemmistö äänestäisi sille epäluottamuslausetta. Joka tapauksessa Svenska samskolan i Kristinestadia ei saatu valtiollistettua, vaan se jatkoi edelleen kaupungin omana kouluna.

Oppikoulujen määrä pysyi lähes ennallaan viiden vuoden aikana, lukuvuonna 1931–1932 kouluja oli 235 ja lukuvuonna 1936–1937 vain kolme vähemmän eli 232. Samoin oppilasmäärä ei juuri vaihdellut, se lisääntyi 1.4 % eli 50365:stä 51061:een. Opettajia oli jälkimmäisenä lukuvuonna 3181 eli 161 enemmän kuin 5 vuotta aiemmin. Pula-aika oli tehnyt tehtävänä oppikouluissakin. Yksityiskoulut olivat myös kasvattaneet jonkun verran luokkakokojaan, joten oppilaiden kokonaismäärä ei laskenut. (HS 21.7.1938). Tilastointitavat vaihtelevat eri lähteiden mukaan, mutta suunta on silti kaikissa sama (esim. STVK 1940, 226–227).

Turvataksen maamme oppikoulutoiminnan jatkumisen valtio joutui ottamaan taloudellisiin vaikeuksiin joutuneita kouluja haltuunsa jo autonomian ajasta lähtien (ks. Teperi ja Salminen 1993, luettelo 570–571). Tutkitut lehdet kannattivat pääasiassa valtiollistamista ja jopa moittivat valtiovaltaa liian tiukasta oppikoulubudjetista. Pääkaupungin lehdet Uusi Suomi, Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet ajoivat kaupunkioppikouluja suosivaa politiikkaa, koska heidän suurin lukijakuntansa ja puolueensa kannattajat asuivat kaupungeissa ja taajamissa.

Nämä lehdet pitivät jopa ammattikouluja parempana vaihtoehtona kuin maaseutuoppikouluja jo 1920-luvun alussa.

Kielipolitiikka jakoi lehdet luonnollisesti kahteen vastakkaiseen rintamaan. Ruotsinkielisellä Hufvudstadsbladetilla oli paljon koulu-poliittista puolustettavaa.

Suomessa oli vain ruotsinkielisiä oppikouluja vuoteen 1858 saakka. Ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu, Jyväskylän lyseo, aloitti tällöin toimintansa. Toisaalta ruotsinkieliset olivat perustaneet runsaasti yksityiskouluja, joten heidän oppikouluverkostonsa oli lähes valmis, paitsi suurissa kaupungeissa. Lisäksi he varakkaimpina maksoivat suhteellisesti suomenkielisiä enemmän veroja, etenkin uutta progressiivista valtionveroa.

Ruotsalaisen kansanpuolueen kannatus myös pieneni koko ajan, sillä suomenkielinen väestö lisääntyi ruotsinkielisiin verrattuna sekä lukumäärältään että suhteellisesti enemmän, ja kielivähemmistö oli myös jo 1800-luvulla joutunut kohtaamaan suomalaisuuden voimakkaan nousun. Äärikansallinen aitosuomalaisuus jännitti entisestään kieli- ja poliittisten ryhmien suhteita 1920- ja 1930-luvuilla. Sanomalehtien oppikouluja koskeva valtiollistamiskeskustelu hiljeni, kun lama eli pula-aika toi entistä vaikeammat talousongelmat kaikkien suomalaisten ja koko läntisen markkinatalousalueen ratkottavaksi.

Valtionapu 1920-luvun alkuvuosina

Yksityisoppikoulujen valtionavusta on maininta vain kahden puolueen periaateohjelmassa. Ruotsalainen kansanpuolue vaati jo ensimmäisessä ohjelmassaan 21.5.1906 valtionapuja ruotsalaisille oppilaitoksille (Borg 1965, 68) ja seuraavan kerran 25.5.1924 koulutustarpeen mukaan eikä ainoastaan matemaattisessa suhteessa väestöön (Borg 1965, 188). Kokoomuspuolueen edeltäjä Suomalainen puolue halusi yksityisille maaseudun ja kaupunkien kouluille riittäviä valtionapuja ohjelmassaan 24.10.1906 (Borg 1965, 41) ja kokoomuspuolue kehotti vaaliohjelmassaan 8.5.1933, että valtion oli ylläpidettävä ja avustettava oppikouluja vain väestömäärän mukaisessa suhteessa (Borg 1965, 241).

Edistyspuolue esitti yleisohjelmassaan 12.3.1939 suurpiirteisesti, että kansa-, oppi-, ammatti- ja korkeakouluissa sekä yliopistoissa kaikki kansalaiset varallisuudesta riippumatta voivat saada tietopuolista ja käytännöllistä opetusta elämää varten (Borg 1965, 271). Maalaisliiton puolueohjelmassa 24.1.1932 veloitettiin varmistamaan oppikoulujen ”...suhde sopusoinnussa käytännöllisen elämän ja taloudellisten edellytysten kanssa” (Borg 1965, 232). Sosiaalidemokraatit eivät kerro ennen vuotta 1939 hyväksytyissä ohjelmissaan lainkaan oppikoulusta (ks. Borg 1965, 32 ja 193–208).

Itsenäistymisen jälkeen yksityinen oppikoululaitos kaipasi koulu-remonttia, koska sen taloutta ei voitu vähäisillä autonomianaikaisilla valtionavulla ylläpitää. Kuten aiemmin on mainittu, inflaatio oli syönyt koulujen rahoitusta. Oppilaiden lukukausimaksuja oli pakko nostaa, ja opettajien oli tullakseen toimeen haalittava runsaasti ylitynteja pakollisten opetusvelvollisuuksiensa lisäksi. Muun muassa näiden syiden vuoksi filosofian tohtori Oskari Mantere vaati valtionapujen lisäämistä Helsingin Sanomissa tammikuussa 1918. Hän oli tällöin edistyspuolueen puoluehallituksen puheenjohtaja, seuraavana vuonna 1919 kansanedustaja, vuodesta 1924 kouluhallituksen ylijohdaja eli päällikkö sekä moninkertainen opetusministeri. Mantere perusteli kantaansa myös yksityiskoulujen valtion kouluja edullisimmilla kustannuksilla. ”Yksityisoppikoulut ovat maamme henkiselle viljelylle niin tärkeitä, että aineellisella kannatuksella ne voivat työtään hoitaa”, hän päätti vetoamuksensa (HS 24.1.1918 pk, kirj. O M-e).

Uusi yksityisoppikoululaki ja -asetus (ks. edellä) helpottivat koulujen taloustilannetta vuodesta 1919 alkaen, mutta ne herättivät samalla arvostelua. Hufvudstadsbladet kertoo, miten uusia oppikouluja perustettiin nyt ympäri Suomea. Lehti nimitti yksityiskouluja ”valtion kouluiksi”, koska ne saivat kuluistaan maksettua 75 % ajantasaistetuilla valtioavulla (Hbl 13.8.1922). Valtionavut se olisi kuitenkin halunnut ilman normiohjausta eli vapaasti käytettäviksi.

Ruotsinkieliset vapaaehtoiset ja järjestöt olivat perustaneet yksityiskouluja suomenkielisiä aiemmin. Kun valtionapuja jaettiin suomenkielisille oppikouluille, suomenkielisten suosiminen herätti voimakkaita mielipiteitä ruotsinkielisillä alueilla.

Suomenkielinen oikeisto pelkäsi myös ns. tavallisten yksityiskoulujen tuottavan vain tietopuolisesti opiskellutta oppinutta köyhälistöä. Oppikouluja ei siis pitänyt perustaa vain perustamisinnon vuoksi, jolloin jouduttiin haalimaan enemmän käytännön aloille kuin teoreettisiin jatko-opintoihin soveltuvia oppilaita. Yksityisoppikouluilla oli sama tehtävä kuin valtion kouluilla. Uusi Suomi esitti lisäksi: ”Ne voisivat vapaammin kokeilla uusilla muodoilla kasvatusoppillisia menetelmiä, joita eivät tarkastukset eikä ylioppilastutkinto saisi estää”. Valtionapuja pitäisi antaa vain riittävän oppilasmäärän omaaville kouluille, sillä lehden mukaan valtion ei pitänyt kustantaa jokaiselle kansakoulua ylempää sivistystä. Se oli valmis korottamaan 15–20 oppilaan keskikoululuokkien ja 10 oppilaan lukioluokkien oppilasmääriä sekä lakkauttamaan kituvat oppilaskatokoulut. Sen sijaan päivätaiset varattomat koulut voisi valtiollistaa ja myös tiukentaa valtionapuehtoja. Valtion oli silti tuettava köyhiä lahjakkaita lapsia (US 20.10.1923), mutta keinoja lehti ei kertonut.

Yksityisten oppikoulujen määrä oli noussut jo yli kaksinkertaiseksi (137) valtion kouluihin (65) verrattuna lukuvuonna 1923–1924. Toisaalta yksityisten koulujen valtionavut vuodelle 1924 olivat yhteensä vain noin neljäsosan valtionkouluja suuremmat. Monet yksityiskoulut toimivat usein keunoissa vuokratiloissa, minkä vuoksi valtio oli antanut niille halpakorkoisia lainoja omien koulujen rakentamiseen. Helsingin Sanomat oli samaa mieltä Uuden Suomen kanssa, että uusia yksityiskouluja tulisi perustaa vain todellisen tarpeen mukaan, mutta riittävien valtionapujen turvin. Se ehdotti koko kansakoulua pohjakouluksi, jolloin Uuden Suomen tavoin saataisiin selville henkiseen työhön kykenevät. (HS 21.12.1923).

Hufvudstadsbladet toi oman lisänsä valtionapukeskusteluun kertomalla lukijoilleen, kuinka epäoikeudenmukaisesti ruotsinkielistä koulua oli kohdeltu. Oikeuskansleri oli nimittäin estänyt koulun, Heurlinska Skolan i Åbo, käytännöllisen linjan valtionavun eli neljäsosan koko sen valtionavusta, mutta Lapuan yhteiskoulun rinnakkaislinja, Lapuan maatalouslukio, oli saanut valtioapua oppilasmäärän väheneemisestä huolimatta. Kirjoitus päättyi huudahdukseen ”Sat sapienti”, viisas ymmärtää vähemmästäkin (Hbl 8.1.1924).

Kielisuhteiden kiemuroita yritti selventää myös valtioneuvoston asettama Tulenheimon komitea. Ruotsinkielisen väestön asemaa ja oikeuksia tarkasteleva komitea korosti mietinnössään muun muassa valtionavun riippuvan oppilasluvusta. Komitean mukaan ruotsinkielisten oppikoulukustannukset olivat korkeammat kuin suomenkielisillä. Tämä seurauksena se edellytti kieliryhmän kansankäräjien tekemän päätöksen, jonka mukaan veroilla hankittaisiin lisämääräraha. Kuten edellä on todettu, ruotsinkieliset sanoivat jo muutenkin maksaneensa suomenkielisiä enemmän veroja (ks. Männistö 2013, 49–50, KM 1923/20, 84–86).

Ruotsalainen kansanpuolue ja kokoomuksen edeltäjä Suomalainen puolue vaativat ohjelmissaan valtion tukea yksityisille oppikouluille. Muiden puolueiden ohjelmissa ei vastaavaa asiaa esitetty, mutta sen sijaan näidenkin puolueiden politiikkaa kannattaneet sanomalehdet ilmaisivat yleensä positiivisen suhtautumisensa yksityisoppikoulujen valtionapuun.

Valtionapulain astuttua voimaan 1920-luvun alussa ruotsinkielinen Hufvudstadsbladet ja kokoomuksen Uusi Suomi arvostelivat valtion tuen kasvattavan liikaa tuottamatonta väestöä. Varsinkin oikeistolainen Uusi Suomi heijasti ja kannatti aikakauden yhteiskunnallista ajattelua. Edistyspuoluelainen Helsingin Sanomat suosi aluksi valtionapua ja piti sitä Uuden Suomen tavoin valtiolle edullisena ratkaisuna, mutta jo ennen 1920-luvun puolta väliä sekin oli valmis erottelemaan henkiseen ja ruumiilliseen työhön kykenevät. Erottava tekijä näkyisi, kun keskikoulun pohjakouluksi tulisi koko kansakoulu.

Hufvudstadsbladet nosti luonnollisesti esille sen, miten valtionavun jaossa suosittiin suomalaisia ja syrjittiin ruotsinkielisiä kouluja. Tulenheimon komiteakin puolsi lehden mukaan suomalaisia. Komitea ilmoitti ruotsinkielisten oppikoulukustannusten maksavan valtiolle enemmän kuin suomalaisten vastaavat koulumenot. Koska vuoden 1919 valtionapulakiin ei oltu tyytyväisiä ja koska sen perusteetkaan eivät vastanneet enää talouden ja rahanarvon muutoksia, niin uusi valtionapulaki pantiin vireille jo ennen 1920-luvun puolta väliä. Valtiovaltakin oli halukas ajanmukaistamaan rahoitussäännöksiä, sillä se oli joutunut maksamaan kouluille ylimääräisiä valtionavustuksia ja kalliinajanavustuksia heti vuodesta 1919 alkaen.

Vuoden 1925 kesällä yksityisoppikoulut saivat uuden valtionapulain, joka muutti aiempia käytänteitä. Nyt annettiin vain korkeintaan 45 000 markan (nykyrahassa 14 450 euroa) tukisumma luokkaa kohden vuodessa, rinnakkaisluokalle korkeintaan 30 000 markkaa (nykyrahassa 9630 euroa) ja 4000 markan (nykyrahassa 1280 euroa) lisäavustus luku-kaudessa pätevistä opettajasta. Lisärahaa saivat myös erityislinjaiset ja koko kansakoulun oppimäärälle rakentuvat koulut. Viimeksi mainitusta Hufvudstadsbladet totesi: ”Nyt tunnustetaan kansakoulun heikko pedagoginen taso.” Uusi Suomikaan ei uskonut koko kansakouluun pohjautuvalle oppikoululle annetun lisäavun ”hankkivan omalla etevyydellään itselleen sijaa”. Keskkoululuokalla oli myös oltava vähintään 18 ja lukio-luokalla 12 oppilasta, mutta rinnakkaisluokilla kaksi oppilasta vähemmän. Erityisistä syistä ja harvaan asutulla seudulla riitti pienempikin oppilasmäärä täyteen valtionapuun. Hufvudstadsbladet ei pitänyt siitä, että käynnissä olevat koulut joutuisivat lopettamaan valtionapuehtojen puuttuessa. Lisäksi se odotti asetuksen täsmentävän pätevien opettajien vähimmäismäärän, mikä vaadittaisiin koulun ylläpitämiseen. Uusi Suomi oli puolestaan tyytyväinen pätevistä opettajista kouluille maksettavaan lisärahaan, mutta uskoi kestävän kauan, ennen kuin tämä tavoite saavutettaisiin. (AsK 1925 n:o 261, 24.7.1925 ja n:o 262, 4.8.1925 s. 833–843, Hbl 28.7.1925 pk, kirj. V. T. R. ja US 29.7.1925).

Hallitus esitteli uuden valtionapulain mukaisen seuraavan vuoden budjetin eduskunnassa syyskuun alussa 1925. Hufvudstadsbladetin mielestä koulumenoarvio kuitenkin osoitti niukkuutta, opettajapulaa ei ollut ratkaistu eikä koulutiloja lisätty, vaikka oppilasmäärät olivat kasvaneet. Helsingin ruotsinkielinen tyttökouluun ei saisi rakennusavustusta, mutta Suomalaiselle normaalilyseolle, Turun suomenkieliselle tyttölyseolle sekä Helsingin koelyseolle ja Jyväskylän koelyseolle löytyi valtiolta laajennusvaroja. Lehti kertoi tarkasti Helsingin ruotsinkielisen tyttökoulun ahtaista luokista ja portaikoista sekä mm. voimistelusalin puutteesta. Samanlaisia ongelmia se sanoi olevan myös monissa suomenkielisissä kouluissa. Joka tapauksessa ahtaus puristi ennen kaikkea Suomen suurinta koulua, lähes 800 oppilaan

Ruotsinkielistä tyttölyseota. Ainoana toivona nähtiin, että eduskunta vielä muuttaisi hallituksen esitystä (Hbl 8.9.1925 pk, kirj. V. T. R.).

Etenkin Hämeenlinnan Ruotsalaista yhteiskoulua uhkasivat talousvaikeudet uuden yksityisoppikoulujen valtioapulain vuoksi. Koululla oli pätevät opettajat ja lukioluokilla riittävästi oppilaita, mutta keskikoulusta puuttui yhdeltä luokalta viisi oppilasta, jotta valtioapulain edellyttämä 90 koululaisen vähimmäismäärä täyttyisi. Lukiolaisten suuri määrä ei voinut korvata puuttuvia keskikoululaisia. Hufvudstadsbladet ehdotti, että valtionapulaskelmat perustuisivat kuluvaan lukuvuoteen eikä jo menneeseen tai että hallituksen tulisi käyttää harkintaa tällaisissa tapauksissa. Ratkaisun ei pitäisi myöskään olla kielipoliittinen, sillä sama ongelma odotti myös suomenkielisiä oppikouluja (Hbl 27.10.1925).

Yksityisoppikoulujen opettajat olivat huolissaan tuoreen valtioapulain tuomasta liian voimakkaasta koulujensa ohjailusta. Muun muassa uusien koulumuotojen ja lukusuunnitelmien kokeilut olisivat nyt lähes mahdottomia, kun valtion pitäisi antaa koulujen toimia päinvastoin. Uusi Suomi ei kuitenkaan uskonut opettajien negatiivisia kannanottoja, mikäli heidän kokeiluillaan olisi pedagoginen perusta (US 15.6.1926).

Helsingin Sanomat oli samaa mieltä. Se korosti, että uusi laki mahdollistaa kasvatukselle ja opetukselle hyödyntävien oppilaitosten perustamisen valtioneuvoston erikoisluvalla, kun vain koulun oppilasmäärä olisi riittävä. ”Kun näin ei ole tapahtunut, niin opettajien aloitekyky on ollut puutteellinen ja vallitseva (= ei-kokeileva) koulumuoto on osoittautunut tarpeelliseksi. Lisäksi yksityisoppikoulut ovat noudattaneet ylioppilastutkintovaatimuksia ja järjestäneet työssä sen mukaan”, lehti painotti. Helsingin Sanomien tietojen mukaan kouluhallitus oli yleensä vahvistanut koulujen johtokuntien esittämät lukusuunnitelmat ja pitänyt kiinni valtionapua nauttivien opettajien pätevyydestä. Lehti ihmetteli, että oliko siinä jotain moitittavaa, sillä opettajien kelpoisuudesta riippui koulujen toiminta. (HS 8.8.1926).

Sekä kokoomuslaisen Uuden Suomen että edistyspuoluelaisen Helsingin Sanomien voimakkaita kannanottoja selittää molempien lehtien tausta, molemmat puolustivat oman puolueensa päättäjien ratkaisuja. Kokoomuksen Lauri Ingman toimi opetusministerinä ja

edistyspuolueen Oskari Mantere kouluhallituksen ylijohtajana. Pula pätevästä opettajista oli puolestaan yksityisoppikouluissa yleinen ilmiö, koska maaseutukoulut eivät houkutelleet auskultoineita opettajia alemman palkkatason vuoksi. Yksityiskoulut olisivat halunneet myös epäpätevien opettajien palkkoihin riittävän valtionavun ja kaikille opettajille kunnan ansiotulon.

Koko kansakoulun oppimäärään rakentuvien oppikoulujen sijaan Uusi Suomi esitti kyvykkäiden, lahjakkaiden ja varattomien nuorten auttamista perustamalla maaseudulle pienimuotoisia erikoiskouluja. Näissä kouluissa suoritettaisiin kansakoulun jälkeen ammatillinen keskikoulu. Nuoret valmistuisivat samalla ammattiin. Lehti kertoi, että tällaisilla kouluilla oli sivistysmaissa, Saksassa ja Englannissa, vuosisataiset perinteet (US 15.6.1926).

Ilkka puolusti maaseudun kolmiluokkaisia oppikouluja kaupunkilaisten arvostelua vastaan. Oppikoulut eivät kuuluneet vain säätyläisille, sillä maaseudun senhetkinen murros edellytti lisäkouluttautumista. Kolmiluokkainen keskikoulu sopi hyvin maaseudulle, koska lapset saivat käydä koulua kotoaan ja lyhyt oppiaika mahdollisti monen vähävaraisenkin perheen lapsen koulutuksen. Lisäksi koululaiset saivat olla ilman kaupunkien negatiivista vaikutusta. Lehti halusi kuntien tukevan kolmiluokkaisia keskikouluja, jotka tulisivat sille edullisiksi. Omalle levikkialueelleen Etelä-Pohjanmaalle se ei kuitenkaan halunnut lisää näitä kouluja, ettei tulisi pulaa oppilaista. Vanhat oppikoulut se halusi säilyttää, sillä muutos veisi aikaa (Ilkka 15.6.1926).

Ruotsinkieliset olivat tyytyväisiä uuteen vuoden 1925 valtionapulakiin ja valtionkoulujen asemaan verrattuna aiempaan vuoden 1919 vastaavaan lakiin ja valtionkoulujen tilanteeseen. Ongelmia sen sijaan aiheutti kouluhallituksen ja valtioneuvoston kielteinen suhtautuminen 60 ja 45 oppilaan luokkien jakamiseen joissakin aineissa pienempiin ryhmiin. Koulut eivät siis saaneet lisäkorvausta rinnakkaisopetuksesta, vaikka ylisuuret oppilasjoukot eivät mahtuneet esimerkiksi teknisen opetuksen luokkaan. Näistä ongelmista kärsivät ennen muuta Klostret vid Grankulla samskola ja Heurlinska skolan i Åbo, joka oli menettänyt yli neljäsosan valtionavustaan kuten jo aiemmin on kerrottu (Hbl 8.12.1926).

Lähes puolet oppikoulunuorista kävi yksityisoppikoulua 1930-luvun taitteessa. Tämä merkitsi valtiolle säästöjä ja perheille aiempaa parempaa mahdollisuutta hankkia koulusivistystä. Valtio oli Uuden Suomen mukaan tunnustanut oppikoulutuksen lisäämisen, koska se antoi yksityiskouluille avustusta myös puutteellisista ehdoista huolimatta ja jopa otti yksityiskouluja haltuunsa. Toisaalta viime lisätalousarviossa päätetyt koulurahat hallitus oli kohdentanut vain seminaarien ja teollisuuskoulujen tuntiopettajien palkkaukseen. Lisäksi yksityisoppikoulut eivät pystyneet maksamaan opettajilleen valtionkoulujen tasoisia palkkoja. Uusi Suomi pelkäsi nykyisen tilanteen tuovan yksityiskouluille ”kärsimystä ja rappiota”, vaikka valtiolla olisi keinot sen estämiseen kohtalaisin kustannuksin (US 31.1.1930).

Kesällä 1925 vahvistettu uusi valtionapulaki ja -asetus epäilyttivät aluksi oikeistoporvarillisia puolueita ja sanomalehtiä. Ruotsinkielisten mielestä normien tiukennukset saattoivat merkitä jopa koulujen lakkautuksia. He näkivät myös uusien lakien heijastavan kansakoulutuksen tehottomuutta, koska valtion rahaa riitti myös oppikoulujen erityislinjoille ja koko kansakoulun käyneille keskikoululuokille. Uusi Suomi oli samaa mieltä koko kansakoululle perustuvasta pohjakoulusta.

Molemmat lehdet, siis Uusi Suomi ja Hufvudstadsbladet, sekä niiden puolueet halusivat säilyttää vallitsevan koulujärjestelmän, koska se tuki niiden aatemaailmaa. Vallitsevassa järjestelmässä toimivat edelleen joko yksityiset tai oppikoulun alaisuudessa valmistavat koulut, jotka keskittyivät valmentamaan 3 – 4 vuoden aikana oppilaitaan keskikoulun pääsykokeisiin ja jotka saivat toimintatulonsa pääsääntöisesti korkeahkoista lukukausimaksuista.

Tuoreet valtionaputoimet eivät ratkaisseet kielipoliittisia ongelmia. Ruotsinkieliset katsoivat, että heidän oppikoulujaan syrjittiin vuoden 1926 budjetin rahanjaossa. Tutkitut pääkaupungin suomenkieliset lehdet eivät puolestaan uskoneet opettajien väitteisiin, että uusi valtioapu esti kokeilutoiminnan kouluissa. Kokeilukirjoitusten laatijat eivät vaikuta opettajakirjoittajilta. Tuntuu siltä, että he eivät tunteneet tarpeeksi moderneja koulutusmetodeja, vaan katsoivat asioita kouluhallinnon kannalta.

Uusi Suomi oli vuoden kuluessa ratkaissut maaseudun lapsien lisäkoulutuskysymyksen, se esitti perustettavaksi eurooppalaisen mallin mukaan pieniä ammattikeskikouluja. Sen sijaan Ilkka piti luonnollisesti kolmiluokkaisia koko kansakoululle pohjautuvia keskikouluja maaseudulle sopivina, koska ne eivät rasittaneet paljon kunnan kukkaroa ja koska ne kasvattivat murroskautta eläviin pitäjiin potentiaalisia nuoria.

1930-luvun taitteessa uutta valtionapulakia eniten arvostelleiden porvarilehtien kirjoittelu oli seestynyt varsinkin viiden vuoden takaisesta tekstistä, koska laki oli tuonut yksityisoppikoululle aiempaa paremmat toimintamahdollisuudet ja samalla säästänyt valtion varoja sekä tukenut maassamme arvostettua koulusivistystä. Luonnollisesti monet koulun taloutta säätelevät normit nousivat edelleen esille, mutta pula-ajan koittaessa nekin tuntuivat vähäisiltä.

Oppikoulut talouslaman kohteena

Talouslama alkoi Suomessa hieman ennen muuta maailmaa, sillä Neuvostoliiton käynnistämä puun alennusmyynti Eurooppaan romahdutti maamme puutuotteiden hinnat. Puuta ja siitä tehtyjä tuotteita vietiin Suomesta enemmän kuin muita valmisteita. Näin ollen hintojen lasku vaikutti voimakkaasti maaseudun asukkaiden elämään. Maanviljelijät eivät saaneet myytyä puitaan eivätkä siten kaivattuja sivutuloja. Tuhannet velkaantuneet maanviljelijät menettivät tilansa ja samalla tulonsa. Kymmenet tuhannet metsätyömiehet, tukkijätkät eli uittomiehet, sahatyömiehet, puuteollisuudessa työskentelevät ja monet muut jäivät ilman palkkatuloja.

Teollisuus vähensi noin 20 % työntekijöistään ja alensi työtehtävänsä säilyttäneiden palkkoja yli 24 % laman pahimpana aikana 1929–1932 (ks. esim. Näin on käynyt 1982, 11, 14 ja 71). Suomen työttömiä oli enimmillään yli 92 000 henkeä eli noin 5.5 % ammatissa toimivasta väestöstä. Koska vienti ei vetänyt tarpeeksi ja kotimaan kysyntäkin väheni hintojen laskusta huolimatta, valtio ja kunnat menettivät verotulojaan.

Pula-aika ei voinut olla vaikuttamatta oppikoulujen elämään. Valtiolla ja kunnilla oli nyt aiempaa vähemmän rahaa jaettavana avus-

tuksiin. Valtio leikkasi ennen muuta sellaisista kohteista, joita se oli runsaasti rahoittanut viime vuosina. Näin esimerkiksi kansakoulun valtionosuuteen esitettiin 21 miljoonan supistusta vuoden 1932 budjetissa, mutta oppikoulu saisi lisää rahaa. Koulumuotojen erilainen kohtelu johtui ennen muuta siitä, että lama pakotti valtiollistamaan talousvaikeuksiin joutuneita yksityisoppikouluja ja että oppivelvollisuuden täytäntöönpanoon sitoutunut valtio oli rahoittanut runsaasti kunnallista kansakoulua. Helsingin Sanomat oli valmis helpottamaan valtion koulumenoja supistamalla oppikouluavustuksia ja suurentamaan käytännön alojen opiskelua. ”Oppikouluja oli perustettu liian nopeasti ja sen opettajavoimat ovat heikkoja”, lehti perusteli esitystään (HS 8.5.1931). Laman aiheuttamat hallituksen määrärahojen supistushankkeet nostattivat ”valtaisan julkisen keskustelun” (Pietiäinen 1995, 84), joka näkyi valtakunnallisessa puoluepoliittisessa lehdistössä.

Maaseudulle oli perustettu Uuden Suomen mielestä liikaa yksityiskouluja kansamme lukumäärään ja terveeseen sosiaaliseen kehitykseen sekä Skandinavian maihin ja vanhoihin sivistysmaihiin nähden. Vähäisempi yksityisoppikoulujen määrä tyydytti sivistystämme ja julkisen elämän tarpeita. Valtionapuja oli supistettava asteittain koulupolitiikalla, mikä johtaisi elinkelvottomien ja kituvien koulujen lakkauttamiseen ja estäisi vastaavien syntymästä. Silti lehti suositti valtion osallistumista uusien kahdeksanluokkaisten keskikoulujen perustamiseen maaseudulle ja ”terveiden” koulujen luokan vähimmäisoppilasmäärien nostamista 20 keskikoululaiseen ja 15 lukiolaiseen. (US 16.9.1931, vrt. US 15.6.1926, Pietiäinen 1995, 84).

Maaseudun ja sen elämänmuodon puolustaja Ilkka esitti aiemmin jo mainitsemiensa perustelujen lisäksi uusia oppikoulujen säilyttämistarpeita. Maalaisväestöä ei pitänyt syrjiä. Se tarvitsi oppikoulunsa, sillä kaupunkilaisvirkamiehet eivät mielellään hakeutuneet maaseudulle. Maaseutukoulut olivat lisäksi kaupunkikouluja edullisempia paikallisille ja etenkin köyhille asukkaille sekä valtiolle. Maalaisoppikoulujen kahden alimman luokan vähimmäisoppilasmäärien korotus vaikutti tätä taustaa vasten varsin yliarvioidulta. Sen sijaan koulujen ohella maaseudulle kaivattiin kaupunkien tapaan rahaa kirjastojen ja (museo)kokoelmien perustamiseen (Ilkka 30.10.1931).

Eduskunnan sivistys- ja valtiovarainvaliokunta yrittivät muokata hallituksen esittämiä oppikoulujen menoleikkauksia. Myös monet yksityiskoulujen kohtalosta huolestuneet kansalais- ja opettajälähetystöt vierailivat eduskunnassa taivuttamassa kansanedustajia valtionapujen säilyttämisen puolesta. Puoluepoliittiset sanomalehdet tähtäsivät samoihin päämääriin tuomalla esiin omien sidosryhmiensä mielipiteet. Esimerkiksi Hufvudstadsbladet ei sietänyt kriisitilanteessa toteutettavia koulureformeja. Valtion ei pitänyt pahentaa avustusperusteita muuttamalla yleistä taloustilannetta. ”Näin heitettäisiin lapsi pesuveden mukana pois”, lehti korosti ja toivoi eduskunnan kuuntelevan ammattilaisten (= opettajajärjestöjen) mielipiteitä (Hbl 13.11.1931).

Valtiovarainvaliokunta yritti sovittaa hallituksen ja sivistysvaliokunnan esitysten välillä. Sen näkemyksen mukaan tarvittaviin säästöihin vaadittiin luokkakohtaisen valtionavun pienentämisen 18 %:lla eli 7000 markalla 38 000 markkaan (nykyrahassa 15 052 euroa, 2 h + k:n keskikuukausivuokra oli tuolloin 490 markkaa). Uusi Suomi oli laskenut, että noin 15 %:n säästöt olisivat riittäneet ja samalla pelastaneet noin 900 yksityiskoululuokkaa. Sen sijaan oppilaskadosta kärsiviä ja taloudeltaan heikkoja yksityiskouluja ei kannattanut pitää keinoitekoisesti hengissä.

Rakennuslainamuutoksia olisi lehden mukaan myös syytä siirtää kalenterivuoden alusta syyskuuhun eli lukuvuoden alkuun. (US 19.11.1931).

Maalaisoppikoulut pelkäsivät, että valtio leikkaisi etenkin niihin kohdistettavia avustuksia. Ilkka vaatikin, että valtio kohtelisi kaupunkikouluja samalla tavalla kuin maaseutuoppikouluja. Valtion oppikouluille olisi myös annettava aiempaa vähemmän rahaa, koska ne jo nyt saivat kaksi kertaa enemmän valtiolta kuin yksityisoppikoulut. ”Suomalaisuuspyrkimyksille valtionavun vähentäminen olisi takatalvi”, Ilkka totesi viittaamalla ruotsinkielisen oululaiskoulun säilyttämispäätökseen, vaikkei oppilaita tahtonut riittää. Ruotsinkielisten koulujen säilyttämistä perusteltiin sivistystyön tarpeella. Sen sijaan suomenkielisiä oppikouluja ei vielä ollut edes riittävästi, mutta niitä haluttiin lopettaa. Samantapaista maalaisväestön syrjimistä osoitti se, että valtio oli perustanut juuri uusia oppikouluja Helsinkiin, Turkuun

ja Viipuriin, mutta oli samanaikaisesti lakkauttamassa niitä maaseudulla (Ilkka 9.12.1931, ks. myös Männistö 2013, 54).

Maalaisliiton ohella riittäviä valtionapuja puolustivat Isänmaallinen Kansanliike ja Sosialidemokraattinen puolue. Toisaalta herravahaisessa maalaisliitossa oltiin valmiita alentamaan opettajien palkkoja, kuten muille virkamiehille oli tehty. Maalaisliittolainen pääministeri J. E. Sunila nimitti oppikouluja jopa suoranaisiksi laiskottelulaitoksiksi (Pietiäinen 1995, 84).

Eduskunnassa valtionvarainvaliokunnan esittämät luokkakohtaiset valtionapuleikkaukset sekä keskikoulun luokkakoon nosto 20 oppilaaseen sekä lukioluokkien 15:een saivat eniten kannatusta. Leikkaukset toteutettiin vuodesta 1932 lukien (VP 1931, as.kirj. III, HE n:o 47, Ask 1931 n:o 367 ja AsK 1932 n:o 27, Pietiäinen 1995, 85).

Yksityisoppikoulujen määrän liika kasvu näyttää vaikuttaneen tämän oppilaitosmuodon pedagogiikan kehittäjiin. Esimerkiksi rehtori Kaarlo Tiililä, joka johti ylioppilaskirjoitusten perusteella maamme parhaaksi oppikouluksi vuonna 1931 valittua Tampereen Suomalaista yhteiskoulua, kirjoitti kouluja perustetun tähän asti kvantitatiivisesti ja keskittyen taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin asioihin koulu-uudistusten sijaan. Hän uskoi kuitenkin kvalitatiivisen uudistusajan vielä koittavan (US 5.5.1932 pk, vrt. Tiililä 2005, s. 383, 5.5.1932, s. 366, 22.5.1931 ja s. 370, 10.9.1931).

Sanomalehtien mielenkiinto koulupolitiikkaa kohtaan kasvoi aina syksyn tullessa. Keskeinen mielenkiinnon herättäjä oli valtion budjetti, jossa hallitus esitti seuraavan vuoden koulumenoja. Uusi Suomi katsoi henkisen puolen karsinnan periaatteessa auttaneen, että köyhimmät saivat leipää. Se syytti maalaisia valtion rahojen tuhlaamisesta: ”Esimerkiksi kansakouluja rakennettiin hyvinä aikoina suureellisesti kivistä syrjäpitäjiin, mutta yliopiston 10 tutkijalla oli yksi yhteinen huone. Oppikoulumenotkin olivat olleet maaseutupitäjissä liian suuret. Kolmessa naapurikunnassa oli jopa kussakin oma valtion kustantama oppikoulu, jolloin kouluun tulee luontaisia edellytyksiä omaamatonta ainesta eikä keskikoulun käyneillekään löydy vastaavaa työtä.” Lehti edellytti, että valtionapua kaivattaisiin silloin, kun oppikoulupolitiikka suunnattaisiin määrättyyn sivistystarpeeseen. (US 11.9.1932).

Seuraavan kerran valtionapukeskustelu vilkastui vuonna 1934, koska valtionavun ehtoja haluttiin muuttaa. Hufvudstadsbladet vetosi yksityiskoulujen puolesta laissa säädettyyn kansalaisoikeuteen perustaa ja ylläpitää oppilaitosta, sillä vuoden 1918 jälkeen kehitys oli herättänyt epäilyjä tähän oikeuteen. Muutosesityksen mukaan hallitus tutkisi jokaisen koulun perustamisaikeen. Valtionavun ehtona oli, että koulun perustaa kunta tai pääomia omaava taho. Valtionapua pienennettäisiin, jos kunta tai jokin muu lisää tarvittavaa määrärahaa. Lukioluokille annettaisiin valtionapua vain harkinnan jälkeen. Koulussa pitäisi olla tietty määrä päteviä opettajia. Kouluhallitus oli laatinut kyseisen esityksen opetusministerille. Lehti katsoi kouluhallituksen ylimmän johdon reuttaneen tässä tehtävässään. (Hbl 19.3.1934 pk, kirj. M. Hm. = Magnus Hagelstam, Grankulla samskolan rehtori).

Hufvudstadsbladet palasi edellä mainittuun aiheeseen mietittyään kannanottojaan puolisen vuotta. Se kuvasi, miten oppikouluja oli aiemmin perustettu joka kylään, vaikka oppilaista ja etenkin opettajista oli pulaa. Kouluista oli valmistunut paljon ylioppilaita, joille ei löytynyt koulutustaan vastaavia opiskelu- eikä työpaikkoja. Köyhä Suomi oli valtionavuilla tuhannut vähiä varojaan yksityiskouluihin (Hbl 2.11.1934). Lehti ei ollut huomannut, että tällainen koulutus oli lisännyt yhteiskunnalle ja oppilaille tarpeellista sivistystä. Toisaalta Hufvudstadsbladet oli osittain tyytyväinen hallituksen nyt tekemään esitykseen, mutta perustelematta näkemystään se olisi halunnut samanlaiset valtionapuehdot jo vuonna 1919 ja tämänhetkisenkin tarkempana.

Demokraattinen Suomi oli halunnut kouluttaa koko nuoren väestön säätämällä oppivelvollisuuden ja rahoittamalla oppikouluverkoston laajennuksen. Valtion, kuntien, yritysten ja yksityisten kansalaisten tulot kuitenkin romahtivat pula-ajan koittaessa. Eräs keino vähentää julkisia menoja oli yksityisoppikoulujen valtionapujen leikkaukset, jotka jakoivat kansaa ja puolueita vastakkaisiin leireihin eri tavalla kuin valtionapujen lisäyksistä päättäminen.

Kokoomus suhtautui negatiivisesti tukiin, joten sen lehti Uusi Suomi halusi supistaa valtionapuja. Edistyspuoluelainen Helsingin Sanomat oli samalla kannalla kuin Uusi Suomi. Lisäksi se oli valmis nostamaan keskikoulun luokkakokoa kahteenkymmeneen ja lukion

viiteentoista oppilaaseen. Molemmat pääkaupunkilehdet perustelivat valtionapujen karsimispolitiikkaansa sillä, että oppikouluja oli jo liian paljon tai niitä oli käynnistetty tarpeettoman nopeasti.

Ruotsinkielisten oppikoulujen puoltaja Hufvudstadsbladet ja maalaisliittolainen Ilkka vastustivat vähennyksiä, koska supistukset sammuttaisivat kielivähemmistön ja maaseudun yhteiskunnan kehityksen. Uuden Suomen mukaan heikkojen (maalla sijaitsevien ja ruotsinkielisten) yksityisoppikoulujen tekohengityksen lopettaminen ja valtionavun suunniteltua pienempi leikkaus pelastaisivat valtion koulubudjetin.

Uusia oppikouluja perustettiin silloisen Suomen kolmeen suurimpaan kaupunkiin, kun samaan aikaan monia maaseutuoppikouluja odotti lakkautus. Kielipoliittinen tasavertaisuuskaan ei aina vastannut odotuksia, koska esimerkiksi ruotsinkielinen oululaiskoulu pelastettiin valtion tuella. Ilkan mielestä oppikoulumenoja voitaisiin säästää supistamalla valtion koulujen suuria menoja ja alentamalla opettajien palkkoja. Kirjoittelusta näkyy maaseudun puolustajien maisema. Opiskelupaikkoja oli tarjottava kotitilan läheisyydestä, millä pyrittiin hillitsemään muuttoa taajamiin (joissa sijaitisi lähinnä valtion oppikouluja). Maaseudulla tunnettiin antipatiaa hyväosaisia ruotsinkielisiä ja herrasväkeä (valtion oppikoulujen lehtoreita) kohtaan sekä kannatettiin varsinkin Pohjanmaalla aitosuomalaisten asenteita ja toimia.

Sen sijaan pääkaupunkilaisten keskuudessa alkuperäisesityksen mukaiset valtionapuleikkaukset eivät enää herättäneet kiivasta poliittista lehdistökeskustelua, sillä sisäpoliittinen tilanne oli rauhoittunut ääriväestömenetettyä valtiolliset oikeutensa ja äärioikeiston menestytyä eduskuntavaaleissa. Jopa maamme ylintä toimeenpanovaltaa alkoi johtaa virkamiesvetoinen T. M. Kivimäen hallitus. Tosin vuonna 1934 aiottiin vielä leikata aiempaa suurempi siivu valtion tuesta, mutta talouden tasapainottuminen pelasti yksityisoppikoulut uskarsinnalta.

Talouden virkistyminen

Pulavuosista selviämisen jälkeen 1930-luvulla valtio pystyi jälleen avustamaan myös yksityisoppikouluja aiempaa enemmän. Vuoden

1936 menoarvioon ehdotettiin 2000 markan lisäystä kullekin luokalle. Uusi Suomi piti lisäystä perusteltuna, sillä maamme oppikoululaitos oli rakennettu yksityiskoulujen pohjalle (US 28.8.1935). Valtionapua oli kuitenkin vähennetty 18 % eli 7000 markkaan vuonna 1932.

Valtio oli jo vuonna 1934 palauttanut omille oppikouluilleen normaalin tulorahoituksen, ja nyt löytyivät varat myös oman Helsingin koelyseon aloittamiseen. Koelyseo oli valtion keskikoulu, joka pohjautui neljävuotiseen kansakouluun. Avun korotusmäärä ei tyydyttänyt yksityiskouluja, minkä vuoksi koulujen ja opettajien lähetystöt vierailivat jälleen eduskunnassa vaatimassa lamaa edeltäneitä avustuksiintioita. Osa kansanedustajista oli samaa mieltä siitä päätellen, että he tekivät aloitteen paluusta vuoden 1925 lailla vahvistettuihin valtionapuperusteisiin. Valtion velvollisuus oli tukea koko maan sivistyselämää eikä vain omia koulujaan, vaativat Helsingin Sanomat ja Suomen Sosialidemokraatti. Ne kertoivat jälleen yksityiskoulujen veloista, välinepuutoksista, kiinteistöjen rapautumisista sekä kansantaloudellisesta merkityksestä. Siksi valtionapu oli palautettava entisen suuruiseksi. (HS ja SS 13.10.1935).

Eduskunta palautti vuoden 1936 alusta lukien yksityiskouluihin ennen vuoden 1932 asetusta edeltävälle tasolle minimioppilasmäärät ja lisäsi vuosittaista luokkakohtaista valtionapua 4000 markalla eli 42 000 markkaan (nykyrahassa 16 380 euroa). (VP 1935, As.kirj. III, HE n:o 54, AsK 1935 n:o 417 ja 1936 n:o 10, Kiuasmaa 1982, 224, Pietiäinen 1995, 86).

Seuraavan vuoden 1937 budjettikäsittelyn yhteydessä tehtiin jälleen aloitteita yksityiskoulujen luokkakohtaisten valtionapujen nostamiseksi. Uusi Suomi painotti kuitenkin, että pula-ajan leikkaukset oli jo nyt kohtuudella korvattu (US 29.8.1936). Tähänastiset korotukset Helsingin Sanomat puolestaan katsoi riittämättömiksi. Se kannatti eduskunta-aloitteessa ehdotettua 3000 markan luokkakohtaista valtionavun paikkausta ja odotti oppikoululaitoksen perusteellista uudistusta ja siksi määrärahalisäyksiin oli syytä suhtautua varovasti (HS 28.8.1936 ja 20.10.1936). Lehti ilmeisesti tarkoitti edistyspuoluelaisen kouluhallituksen pääjohtajan Oskari Mantereen komiteanmietinnön

nostattamaa yhtenäiskoulukeskustelua (ks. KM 6/1933, HS 2.10.1936, US 4.10.1936 ja SS 12.10.1936).

Yksityiskoulujen valtionavusta sanomalehdistö ei keskustellut vuoden 1938 budjetin yhteydessä, mutta sen sijaan näiden koulujen yhteiskunnallinen asema herätti mielenkiintoa. Alkuvuodesta 1937 järjestetty yksityisoppikoulujen opettajien valtakunnallinen kokous kirvoitti sananvaihtoa. Varsinkin elinvoimaiset yksityiskoulut nähtiin tarpeellisiksi, joten valtionapuja olisi syytä nostaa 4000 markalla. Sivistystarpeen ylläpitämiseksi uskottiin valtiollistamisten jatkuvan. Mutta jotkut koulut eivät halunneet valtiollistamista, jotta ne voisivat vapaammin kokeilla uusia oppiaineita ja opetusmenetelmiä. Yksityiskoulut takasivat siten siis sen, että uudet virtaukset ja tarpeet otettaisiin huomioon. Esimerkiksi maanpuolustusopetus oli nyt ajankohtainen. Yksityiskouluista ei Uuden Suomen mukaan pitänyt tehdä pelkkiä kokeilukenttiä. Ne olivat tähänkin saakka osoittaneet koululaitoksen kehityksessä merkityksensä, joten ne olivat tarpeen jatkossakin (US 6.1.1937).

Sosialidemokraatti oli samaa mieltä. Se korosti myös näiden koulujen edullisuutta valtiolle avustuksista huolimatta. Lehti valitti koulujen liikemieshenkistä ja johtajaperiaatteellista hallitsemistapaa. Varsinkin koulujen johtokuntien valtaa olisi rajoitettava (SS 10.1.1937).

Yksityisoppikoulut olivat täyttäneet sen paikallisen sivistyslaitoksen tehtävän, johon valtio ei ollut kyennyt. ”Näiden koulujen merkittävä osuus koko maan sivistystyössä oli pannut valtion tukemaan niitä taloudellisesti sekä antamaan tiettyjä pelisääntöjä niiden toimintaan ja henkilökuntaan”, sanoi Hufvudstadsbladet. Se halusi yksityiskouluille vapaan ja harmonisen kehityksen lailla tiukasti sidotun tilalle, koska ne olivat lähempänä yhteiskunnan kasvua kuin valtion koulut. Myös päivälehtien tehtävä oli Hufvudstadsbladetin mielestä käsitellä tällaisia asioita. Suomessa ei vielä ymmärretty koulun yhteiskunnallista merkitystä eikä yhteiskunnan merkitystä koululle. (Hbl 16.1.1937 pk. kirj. M. Hm.).

Talousvaikeuksiin joutuneet yksityiskoulut tarvitsivat pikaista tukea, koska valtionapua ei ollut inflaatiosta huolimatta nostettu vuoden 1936 alun 4000 markan korotuksen jälkeen. Tästä yksityiskoulujen akuutista likviditeettivajeesta tehdyn toivomusaloitteen perusteella kouluhallitus oli tutkinut asiaa ja päätenyt 6.1 miljardin markan avustussummaan.

Näin voitaisiin auttaa suurimpiin talousahdinkoihin ajautuneita yksityiskouluja. Helsingin Sanomat piti lisäksi 3 miljoonan markan yleistä valtionavun korotusta tarpeellisena, jotta koulutkin pääsisivät pula-aikaa edeltävälle tasolle muiden alojen tavoin. Se toisti valtion jopa hyötyvän talousavustaan, sillä yksityisoppikoulua kävi yli puolet oppilaista ja lukuvuonna 1936–1937 yksityiskoululainen maksoi 1532 markkaa ja valtion koulun oppilas 3014 markkaa (HS 17.7.1938).

Hallitus ei ollut nostanut vuoden 1939 talousarvioesitykseensä valtionapua lukuisista järjestälopiteista huolimatta. Kansanedustajakaan eivät saaneet kaikissa valiokunnissa riittävästi kannatusta valtionapualoitteilleen. Suuri valiokunta oli kuitenkin puoltanut ko. aloitteita, jotka siten etenivät eduskunnan täysistunnon kolmanteen käsittelyyn. Uusi Suomi puolusti valtionapuja nyt aiempien perustelujensa lisäksi sillä, ettei suuri valtion tuki voinut enää houkutella perustamaan uusia yksityiskouluja valtioneuvostolta anottavan luvan vuoksi. Nuorisoa oli luonnollisesti ohjattava myös käytännön aloille, mutta elinvoimaisia yksityiskouluja ei kannattanut tappaa. Koulupoliittikan avulla saataisiin oppikoulujen määrä pidettyä tarpeellisuuden rajoissa (US 27.11.1938).

Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajan John Österholmin (Helsingin ruotsinkielisen työväenopiston rehtori) ja Isänmaallisen Kansanliikkeen edustajan Hilja Riipisen (Lapuan yhteiskoulun rehtori) aloitteiden pohjalta eduskunta korotti yksityiskoulujen valtionavut edellä mainitussa täysistunnon kolmannessa käsittelyssä äänin 81–80 enimmillään 3000 markalla pula-aikaa edeltävälle tasolle eli 45 000 markkaan (nykyrahassa 15 920 euroa, 2 h + k:n keskikuukausivuokra tuolloin 620 markkaa). Korotus tuli voimaan vuoden 1939 alusta, mutta talvisodan sytyttyä oli pakko palata vuosina 1936–1938 maksettuihin valtionapumääriin. Monia muita koulumenoja leikattiin tällöin enemmän eli pula-ajan tasolle. Pietiäisen mielestä valtio oli nyt ystävällisempi yksityiskouluja kohtaan kuin aiemmin. (VP 1938 ptk ja liitteet, lakialoite n:o 16 ja n:o 28, AsK 1938 n:o 463, 30.12.1938, AsK 1939 n:o 481, 18.12.1939, Pietiäinen 1995, 86).

Maamme kansantalouden toinnuttua lamasta yksityisoppikoulut uskalsivat pyytää entisiä valtionapuosuuksiaan. Pyyntöä tukivat valtion

omille oppikouluilleen jo vuonna 1934 palauttavat entiset talousetuudet. Vuoden 1936 menoarvioon ehdotettua 2000 markan luokkakohtaista lisäystä kannatti ennen muuta oikeistolainen lehdistö, mutta keskusta ja vasemmisto sekä monet kansanedustaja-aloitteet puolsivat paluuta pulaa-aikaa edeltäneisiin tukiaisiin. Eduskunta teki kompromissin päättämällä 4000 markan valtionavusta ja entisistä vähimmäisoppilaslukuista.

Oppositiota edustanut kokoomuslehti Uusi Suomi piti nyt pulaa-ajan leikkauksia kohtuudella korvattuina, mutta hallitusvastuuta kantanut edistysläinen Helsingin Sanomat halusi palauttaa yksityiskoulutuet pulaa edeltävälle tasolle. Edistyspuoluelainen opetusministeri Oskari Mantere tiesi luonnollisesti valtion taloustilanteen ja koulupolitiikan tulevaisuuden näkymät. Hän näyttää odottaneen valtion tuen vain kasvavan suunnittelemansa yhtenäisyiskoulun toteutuessa.

Koulupoliittinen keskustelu jatkui, vaikka pääkirjoituksissa ei enää kerrottukaan akuutista valtionavun tarpeesta. Yksityiskoulujen yhteiskunnallinen tarve ja edullisuus tunnustettiin poliittisen kentän oikealta laidalta vasemmalle asti. Koulupolitiikan uskottiin estävän elinkelvottomien oppikoulujen perustamisen.

Hallitus ei kuitenkaan ollut valmis palauttamaan yksityiskoulujen valtionapua ennen lamaa olleelle tasolle. Vasta vuoden 1938 valtiopäivillä eduskunnan kolmannessa käsittelyssä yksityisten kansanedustajien aloitteen yhden äänen voitto toi myös yksityiskouluille hyvityksen lähes kahdeksan vuoden ottelun jälkeen. Kuitenkin yksityiskoulut joutuivat palaamaan jo seuraavana vuonna syttyneen talvisodan vuoksi entisiin valtionapumääriin.

Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Suomen Asetuskokoelma (AsK) 1919–1939

KM 20/23. Suomen ruotsinkielisen väestön asemaa ja oikeuksia käsittelevän komitean mietintö (Tulenheimon komitea)

KM 6/33. Oppikoulukomitean mietintö (OKK)

Suomen tilastollinen vuosikirja (STVK)1940.Tilastollinen päätoimisto. Helsinki 1940

Valtiopäivät (VP) 1919–1939: asiakirjat (As.kirj.), liitteet, pöytäkirjat (ptk)

Sanomalehdet (pääkirjoitukset)

Helsingin Sanomat (HS) 1918–1939
Hufvudstadsbladet (Hbl) 1921–1938
Ilkka 1926–1936
Suomen Sosialidemokraatti (SS) 1926–1937
Uusi Suomi 1923–1938

Kirjallisuus ja artikkelit

Borg, Olavi 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Porvoo. WSOY.

Kiuasmaa, Kyösti 1982. Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu. Pohjoinen.

Männistö, Jyrki 2008. Sivistyksen vai käytännön tarve? Uusia oppikouluja haluttiin ja vastustettiin 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Koulutuksen aatteita, rakenteita ja toimijoita. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys XLVI. 2008. SKHS.

Männistö, Jyrki 2013. Pakkoruotsia ja sivistysnäköä. Oppikoulu sitkeän kieliriidan areenana nuoren tasavallan aikana. Teoksessa Rinnakkaiskoulusta peruskouluun. Suomen Kasvatuksen ja Koulutuksen Historian Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys LI. 2013. SKHS.

Näin on käynyt. Työmarkkinoiden ja talouden kehitys Suomessa 1900–1980. Toim. STK:n ja SAK:n talouspoliittinen työryhmä. 1982. Teollisuuden Kustannus Oy.

Pietiäinen, Jukka-Pekka 1995. Yksityisoppikoulut nuorena tasavallassa 1917–1944. Teoksessa Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977, kirj. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Helsinki. Painatuskeskus Oy.

Suomen taloushistoria 3, 1983. Historiallinen tilasto. Toim. Kaarina Vattula. Helsinki. Tammi.

Teperi, Jouko ja Salminen, Jari 1993. Yksityisoppikoulumatrikkeli 1872–1977. Helsinki. Kirjayhtymä.

Tiililä, Paul 2005. Rehtorin päiväkirjat. Tampereen yhteiskoulun rehtori Kaarlo Tiililän päiväkirjoista 1893–1936 koottua. Vammala. Tampereen Yhteiskoulun säätiö.